

Els arquebisbes senyors de Tarragona*

M. Antònia Ferrer Bosch
Universitat Rovira i Virgili

M'agradaria plasmar en aquest escrit, unes reflexions, a poder ser clares i entenedores, de quins poders i ideologies han configurat la ciutat actual de Tarragona fins, jo diria, quan es produeix la invasió de la gran indústria i l'entrada al món del capital. Contemplar la silueta de la ciutat de Tarragona retallada sobre el mar i el cel, és, encara avui, una imatge inoblidable que havia cridat l'atenció dels viatgers, geògrafs i historiadors que parlaven de Tarragona. I també havia impressionat els navegants que passaven per les seves aigües. Ara la indústria ha canviat la fisonomia de la ciutat, la vista que ofereixen les grans fàbriques petroquímiques és un espectacle i les llums que il·luminen les indústries durant la nit ens donen la sensació d'estar en una altra galàxia. Tarragona ha estat sempre una ciutat especial. El turó coronat per la majestuosa Catedral i el port obert a la cultura, civilització i economia donen significat a la seva història. La part alta és un marc perfecte per un tancament emmurallat i la seva situació vora el mar, planera, permet la ubicació d'un port. La Tarraco romana va ser gran perquè va ser construïda des del port fins al turó. Els romans van desembarcar a la platja i es feren forts al turó. Més endavant van fortificar la ciutat des del cim fins al mar. I amb la unió de la part alta amb el port començà la grandesa de Tarraco. Després dels romans la ciutat de Tarragona quedà dividida entre la part que es tanca dintre la muralla i la part on els romans havien construït el port. La part baixa quedà quasi despoblada durant molts segles.

Damunt les restes de la Tarragona Imperial romana els catalans, cristians, construïren l'actual ciutat i els arquebisbes han deixat marcada la seva història i el tarannà dels tarragonins. L'Església va començar la conquesta permanent de Tarragona en relació a la restauració de la seva Seu. Els documents i els llibres que parlen de l'època medieval tarragonina expliquen que, després de l'ocupa-

* El text que presento és el resultat d'una de les moltes reflexions que m'han sorgit mentre redactava una història de Tarragona i que està a punt de ser publicada.

ció visigòtica i musulmana, van arribar a l'antiga ciutat romana uns nous pobladors, els catalans-cristians, i que van trobar una ciutat fantasma amb meravelloses ruïnes encantades. Van contemplar les despulles del que havia configurat una ciutat monumental i la van transformar per fer-la habitable segons els nous temps, tot aprofitant els enderrocs i la mateixa estructura de la ciutat amb terrasses per tal de salvar els desnivells. Aquests nouvinguts construïren una ciutat segons les necessitats de l'època amb una catedral esplèndida que des del turó i al bell mig del recinte del culte Imperial presidia la ciutat i encara ara dóna testimoni de la conquesta cristiana i del domini dels seus arquebisbes. Als seus peus s'establiren els nous pobladors. I així durant 700 anys des de la terrassa més alta es dominà l'activitat de la ciutat sorgida de la conquesta. Aprofitaren les muralles romanes i se'n construïen de noves per tancar la ciutat. Tarragona es reduí a la part alta, quedava separada del mar i començava una època totalment diferent de la Tarraco que s'havia estès des del turó al mar. L'emmurallament al qual estava sotmesa la féu petita i esquifida i els seus habitants, súbdits de l'arquebisbe, es dedicaren a l'agricultura i a la pesca.

El bisbe de Barcelona, Oleguer, va rebre de mans del comte Ramon Berenguer III la ciutat de Tarragona i el seu territori, per tal que pogués restaurar la Seu confiant-li a més de la restauració, en el sentit eclesiàstic, l'ordenació del nou territori. Oleguer passà a posseir lliurement la ciutat i el Camp de Tarragona, amb la facultat de poder-la poblar i regir. El comte de Barcelona es reservava només el superior domini sobre els vassalls.

El seu successor, l'arquebisbe Bernat Tort, es va considerar l'únic senyor de Tarragona i el Camp i el Comte de Barcelona, Ramon Berenguer IV, va prestar fidelitat per aquest feu a l'arquebisbe. Així, a partir d'aquest moment, el comte gaudiria de la meitat dels drets, de les rendes i la jurisdicció de la ciutat i el camp. I començà la construcció de la ciutat medieval. L'arquebisbe, en realitat, era l'únic àrbitre de la ciutat com a senyor jurisdiccional, un personatge de rellevant magnitud i la primera autoritat eclesiàstica de la Corona catalanoaragonesa. El càrrec va recaure sempre en membres de llinatges destacats o en persones molt acostades a la monarquia. La seva missió religiosa i política es complementava amb la d'administrar i governar el feu de l'Església tarragonina i defensar els privilegis senyorials i jurisdiccional derivats de la seva possessió. L'any 1154 l'arquebisbe Bernat Tort va constituir el capítol de canonges, que junt amb l'arquebisbe es van convertir en la jerarquia de la ciutat i el camp. El Capítol de la catedral de Tarragona estava investit d'un gran prestigi eclesiàstic capaç de disputar la primacia peninsular a la seu de Toledo. Era dominat per familiars de barons, cavallers, donzells i homes de paratge. De manera que el prestigi del llinatge s'unia al del càrrec i de les rendes que els conferia la canongia junt amb la gran fortuna pròpia.

Aquesta és la història que dóna vida a la ciutat medieval i als seus ciutadans a partir de la conquesta cristiana. Els seus arquebisbes, li van imprimir caràcter i

li'n seguiren imprimint durant molts segles. Si els arquebisbes de Tarragona amb la conquesta crearen la Tarragona medieval, amb l'aplicació dels decrets del Concili de Trento van obrir la ciutat a l'època moderna i amb el moviment dels il·lustrats posaren les bases del que seria la Tarragona contemporània. Els arquebisbes renaixentistes foren castellans, els il·lustrats estaren vinculats als reis d'Espanya. Els renaixentistes introduïren el pensament humanista i potenciaren la impremta i els il·lustrats el pensament cristià de la il·lustració o jansenisme. Els arquebisbes renaixentistes amb l'impuls de la contrareforma, impulsaren i ajudaren que la Companyia de Jesús s'estengués per Espanya. Els il·lustrats seguiren la teologia agustiniana i foren antijesuïtes. Els arquebisbes es rodejaren d'eminentes canonges que els ajudaren en la seva tasca intel·lectual i de govern. Aquest és el passat dels tarragonins que encara ara els dóna una especial manera de fer. És cert que la Tarragona romana és Patrimoni de la Humanitat, però els ciutadans tarragonins són els hereus del vassallatge eclesiàstic dels seus avantpassats. La imatge que l'Església ha donat a la ciutat ha perdurat i dels romans li han quedat les grans restes arqueològiques.

Durant el segle XVI i també el XVII Tarragona —marcada pel poder de l'arquebisbe, senyor jurisdiccional de Tarragona i el Camp i recaptador d'elevades rendes— va ser un camp propici on la contrareforma pogué posar a la pràctica el seu esperit i aplicar les normatives del Concili de Trento. Europa havia entrat en una nova època cultural, el renaixement, però la base per a la construcció d'una nova Tarragona va ser més per l'esperit de la reforma catòlica i l'aplicació dels decrets propugnats pel Concili de Trento, que pel conjunt del que entenem per Renaixement. Tres punts fonamentals foren debatuts i sorgiren del Concili: la definició sistemàtica i precisa del dogma catòlic; la diferenciació entre doctrina catòlica i protestant; i una reforma eclesiàstica. I es debateren aspectes tan importants com: la indissolubilitat del matrimoni cristià, les indulgències, el culte als sants, la creació de seminaris diocesans i la prohibició d'intromissió de l'autoritat civil en els assumptes eclesiàstics. S'ocupà dels problemes de l'ensenyament i s'ordenà que la gramàtica i la religió fossin ensenyades gratuïtament. A Espanya, un país sense protestants, va ser possible que sorgís amb el Concili una Església més forta i decidida a imposar els decrets del Concili. A partir d'aquest, la preocupació de l'Església serà aconseguir el control ideològic de la població i així es fundaran seminaris, universitats i s'ajudà a l'establiment dels jesuïtes. Els sermons i el catecismes seran les armes per combatre el protestantisme. I amb aquest esperit van actuar els arquebisbes de Tarragona.

Ferran de Lloaces, Gaspar Cervantes i Antoní Agustín, foren recompensats per Felip II amb l'arquebisbat de Tarragona, entre el 1560 i el 1587, per llur actuació proespanyola al Concili de Trento, des d'on, seguint les directrius polítiques de Felip II, impulsaren el moviment contrareformista i ajudaren que la Companyia de Jesús s'estengués per Espanya. El Decret del Concili que ordenava als bisbes que intervinguessin personalment a cuidar dels béns de l'Església i a vigilar el seu

art donà als arquebisbes tarragonins Cervantes i Agustín el motiu per poder-se cuidar personalment de totes les construccions que es realitzaren a Tarragona. L'aplicació de les normes del Concili va ser d'una forma immediata i amb gran quantitat d'obres. I així es construí el Seminari Tridentí i la Universitat, un hospital, diferents convents, l'església del convent de Santa Clara i es reformà el Palau Arquebisbal. L'art del renaixement entrà a la ciutat amb les construccions d'edificis eclesiàstics.

Tarragona va tenir l'últim nucli humanista català renaixentista, d'influència tridentina, reduït a l'arquebisbe i a un petit cercle d'estudiosos, canonges i clergat regular, amb gran sensibilitat artística i amb possibilitats econòmiques. Ferran de Lloaces, arquebisbe de Tarragona durant el 1560 i el 1567, fill d'un doctor en medicina d'Oriola, de molt jove lluità al costat de Carles I contra les Germanies de València. La seva fidelitat al rei i la protecció de l'antic preceptor reial, que després es convertí en el Papa Adrià VI, li facilitaren tots els càrrecs que ocupà: fiscal del tribunal del Sant Ofici de València, inquisidor del Tribunal de Barcelona, bisbe d'Elna. I regentà la seu de Lleida i de Tortosa. Assistí a la segona convocatòria del Concili de Trento. La culminació de la seva carrera eclesiàstica va ser el nomenament d'arquebisbe de Tarragona l'any 1560. Lloaces venia amb una aurèola d'home de lletres, doctor amb dret civil i canònic i autor de diverses obres. Quan entrà a Tarragona, aquesta ciutat encara estava dominada per les estructures i formalismes medievals i ell posà les bases del que seria la introducció del pensament humanista.

Gaspar Cervantes i de Gaeta i Antoni Agustín han estat considerats uns grans renaixentistes i com a tals van deixar una gran empremta a la ciutat. Cervantes va posar les bases de la Tarragona moderna. Va dur a terme una ampliació de la ciutat per tal de protegir les noves edificacions eclesiàstiques, eixamplant el perímetre de les muralles medievals i construí una nova muralla perquè els nous edificis religiosos quedessin dintre d'un gran quadrilàter amb façana alineada a un nou carrer i la part posterior restava protegida per les fortificacions de nou traçat. Es construí el Seminari Tridentí, la Universitat Literària, el noviciat i l'església dels jesuïtes. El Seminari i la Universitat Literària es fusionaren l'any 1574. La universitat va ser un centre docent superior, laic i eclesiàstic. L'any 1588, Felip II autoritzava la Universitat a atorgar els graus acadèmics de batxiller, Mestre, Llicenciat i Doctor en Gramàtica, Arts i Teologia. Però a finals del segle XVII començà la decadència de la Universitat essent tancada el 1717. Cervantes va oferir suport econòmic als jesuïtes, que havia conegut essent inquisidor a Sevilla, i els ajudà perquè poguessin construir un convent i una nova Església, el Col·legi dels Sants Reis, o els Jesuïtes, com se'ls deia, on s'educaren els fills de les famílies il·lustres de la Ciutat i del Camp.

Antoni Agustín, procedia d'una família de notaris i de juristes de Fraga. Es formà a Alcalà, Salamanca, Bolonya i Pàdua. Abans d'arribar a Tarragona havia estat auditor de la Rota romana (1554-1561), nunci papal (1555 i 1556), bisbe

d'Alife al Regne de Nàpols (1557) i bisbe de Lleida. Va estar a Londres enviat pel Papa Juli III i a Viena per Pius IV. El que fos nomenat arquebisbe de Tarragona, segur que va ser ben vist pel rei a causa dels seus orígens nobiliaris i el seu prestigi de canonista excepcional avalat, sobretot, per les seves intervencions magistrals al Concili de Trento. Agustín era principalment un humanista, un erudit, un estudiós, un elitista allunyat de la vida quotidiana del seu temps. Agustín assumí el doble paper, el de bisbe tridentí en defensa dels interessos de l'Església i el d'humanista en la seva tasca recopiladora d'antiguitats. És a dir, no deixà de ser un humanista sense contradir la seva obligació tridentina. Seguí estudiant i publicant les disposicions tridentines promulgades en els concilis provincials, en els sínodes i també obres pastorals. Primer la seu episcopal de Lleida i després la seu arquebisbal de Tarragona van esdevenir, innegablement, uns focus culturals de primer ordre. Arribà a Tarragona als 59 anys. La seva formació el féu no solament un reconegut humanista i un eminent jurista, sinó també un gran diplomàtic. Agustín va ser, també, un historiador del dret canònic i romà. Es va dir d'ell que era un erudit sacroprofà, una persona molt eminent en tota classé de lletres i, particularment, pel que feia referència a les coses antigues. Entorn seu s'aglutinà un petit cercle d'estudiosos: Martín Bayo autor del Catàleg de la Biblioteca de l'Arquebisbe, Felip Mei, i Lluís Ponç d'Icart. Agustín va escriure una sèrie d'obres. Les obres jurídiques demostren les seves capacitats intel·lectuals de gran alçada, com *El Pandectes*, *Novellas*, sobre el Decret de Gracià. Agustín tenia una biblioteca composta per 975 impresos com a mínim, 272 manuscrits grecs i 561 de llatins. Era una biblioteca d'un veritable bibliòfil aficionat als manuscrits clàssics, principalment els grecs.

Antoni Agustín va estar fascinat per les antiguitats clàssiques. Amb el seu llibre *Diálogo de medalla*, demostra el seu afany col·leccionista. Aquesta obra se la pot considerar com un començament del que seria la Numismàtica científica. I el seu gust per l'antiquària i influenciat per les seves estades a Itàlia el portà a instal·lar un *museum*, a l'hort del Palau arquebisbal. Formava part del museu una cinquantena d'inscripcions romanes, que ens demostren la seva gran afició a l'epigrafia. El canonge Sessé, arqueòleg i historiador, precursor dels estudis d'història de Tarragona, va crear una col·lecció de làpides que van servir a l'arquebisbe Agustín per als seus treballs d'investigació. Possseïa, també, una col·lecció important de bronzes, que fou requisada per Felip II per integrar-la a la Biblioteca de l'Escorial.

Entre els canonges que formaven el Capítol catedralici es va formar un nucli d'humanistes que va fer possible la introducció de les novetats arquitectòniques en la construcció d'edificis religiosos. Havien estat a Itàlia i el passat romà els va influir. Podem citar Rafel Llorens, els germans Gili, Rafel Joan, Anton i Andreu Lluís, els quals viatjaven amb freqüència a Itàlia. Lluís Robuster, Francesc Marcaró, Melchor de Biure. Aquest grup va estar liderat pel rector de Tivissa Jaume Amigó. El Prior de la Cartoixa d'Escala Dei entrà a formar part del grup.

Es caracteritzaven per la fascinació que sentien per l'arquitectura que es practicava a Itàlia, tan diferent de la gòtica de la seva catedral, i tan semblant a la romana que veien reflectides en les ruïnes de la ciutat. Amb l'arquitectura podien desenvolupar la seva afició i complir amb les normes del concili. I així amb la seva ajuda econòmica i la seva sensibilitat artística es van construir capelles i petites esglésies, obres fonamentalment renaixentises.

En iniciar-se a Tarragona el període renaixentista, amb una certa activitat cultural, es va fer necessària la presència d'una impremta a la ciutat que canalitzés la producció i la demanda editorial. La impremta, durant aquesta època, va ser una veritable mostra de l'esperit renaixentista i humanista dels seus arquebisbes. Antoni Agustín oferí les ajudes necessàries perquè l'impressor Felip Mei, instal·lat a València i de procedència flamenca, vingués a Tarragona entre els anys 1577 i 1587, anys que foren importants tant des del punt de vista tipogràfic com també per la gran qualificació acadèmica i cultural del propi Mei, que fou catedràtic de retòrica i de Grec a la Universitat de València. Les edicions més importants de Mei a Tarragona foren: la traducció en vers de la *Metamorfosi* d'Ovidi, feta per ell mateix, l'Índex de la biblioteca d'Agustín i les obres escrites per l'arquebisbe. Els *Diàlogos* va ser traduïda a diversos idiomes i reeditada moltes vegades fins al segle XVIII, cosa que demostra la seva considerable difusió entre l'erudició europea.

Quan morí Antoni Agustín, Mei marxà de la ciutat. S'hi instal·là, llavors, l'impressor Felip Robert, el qual edità un llibre de cavalleria, titulat *General història de l'esforçat cavaller Partinobles*, estampat encara amb caràcters gòtics i en llengua catalana. Robert publicà obres conegudes de la literatura hispànica, com: *La tragicomedia de Calixto i Melibea* de Fernando Rojas, l'any 1596; *Guzman de Alfarache*, de Mateo Alemán, el 1603; les Constitucions sinodals de l'arquebisbe Vich i Manrique, l'any 1607; i *El Quixot* d'Avellaneda. Cosa que demostra la importància cultural de Tarragona. Robert edità, també: *La Euláhyda*, obra del pare Bartolomé Martínez; les Constitucions Provincials Tarraconenses de l'arquebisbe Terés, l'any 1593. Entre els anys 1594 i 1598 estamparia obres varies del pare Josep Luquià, Lector de Teologia a la Catedral de Tarragona, com són *Erudicció cristiana*, *Tratado del hombre*, *Discursos predicables i provechosos*. Morí l'any 1605, continuà de tipògraf el seu fill Gabriel Robert. Continuà la tradició del seu pare i edità: el 1618 unes cobles en honor de Sant Magí; el 1623 una obra de Medicina del Dr. Llorenç Romero; el 1624 *La exposició del Credo*, de Diego Gurrea; el 1631 unes Butlles dedicades a Santa Tecla per l'arquebisbe Guzmán; el 1636 un *Memorial en defensa de la lengua catalana* de Didac Cisteller; i el 1636 *Asuntos predicables* de Frai Antoni Marqués. Quan Gabriel va morir, la seva vídua continuarà amb la premsa, i imprimí: el 1645 *La verdadera relación del Segundo Sitio de Tarragona*, de Bonaventura Dessi. Amb aquesta obra acaba el període que es denomina clàssic de la impremta a Tarragona.

Els precursors dels il·lustrats a cavall entre el XVII i el XVIII, advocaven per la renovació en diversos àmbits, però eren especialment sensibles a la necessitat de reformar les pràctiques de l'Església Catòlica, fet que tenia molt a veure amb els signes de descristianització que hom advertia en alguns sectors de la societat. Les inquietuds renovadores se centraren, sobretot, en les pràctiques de l'Església i a la necessitat de re-cristianitzar la societat —sense atacar-ne les bases és el que ens agrada anomenar com Il·lustració cristiana. El moviment comptà amb una doble influència: d'una banda, el jansenisme, seguit només d'una manera parcial, de l'altra, el lul·lisme, corrent que recollia principis hermètics no reconeguts per l'ortodòxia eclesial. Els representants d'aquesta tendència renovadora són, bàsicament, bisbes i arquebisbes, que donaren proves de les seves conviccions amb les decisions preses durant els seus períodes de comandament, entre ells Santitàn i Armanyà.

El corrent jansenista s'obre pas a Espanya a través de les obres del benedictí Pare Feijoo i a Catalunya amb la figura de Josep Climent (1706-1781), format en els cercles de tall jansenita que creà el valencià Mayans. Amb la influència dels escriptors religiosos francesos integrats al Tiers-Parti, com també del belga Van Espen (1646-1728), jurisconsult i canonista flamenc que es veié obligat a abandonar la seva càtedra de Dret al Col·legi Adrià VI de Lovaina, per causa de la seva simpatia amb el jansenisme; de l'italià Muratori (1646-1728), doctor en teologia i bibliotecari de l'Ambrosiana de Milan, consagrat a la crítica històrica, i finalment dels humanistes hispànics del XVI. I aquí ho entroncaríem amb els arquebisbes renaixentistes de què hem parlat. Tot això li permeté a Mayans establir un esquema mental prou clar: interès per la Bíblia, moral rigorista, indiferència davant la devoció popular i antijesuïtisme. Home interessat pels problemes del seu temps, mantingué correspondència amb Finestres, Feijoo, Voltaire o Muratori. La importància intel·lectual de Mayans, i l'amplitud de la seva influència, féu possible l'evolució religiosa de grans personalitats. Com per exemple alguns bisbes elegits durant l'època, entre d'altres, Josep Climent, bisbe de Barcelona, el qual creà al seu entorn una tertúlia freqüentada per Caresmar, Piquer, Pérez Bayer, i també Francesc d'Armanyà, que és el que ens interessa ara. Les característiques religioses del grup van ser l'agustinisme, el tomisme, l'antijesuïtisme i el filojansenisme.

Climent, bisbe de Barcelona, donà freqüents testimoniatges de les seves conviccions; mantenia lligams amb els eclesiàstics francesos del «Tiers Parti» —com Malvin de Montazet, arquebisbe de Lió, o Clements, futur bisbe cismàtic de Versailles—, i també amb els cercles madrilenys de la comtessa de Montijo, principal focus del jansenisme —Climent prologà les *Instrucciones cristianas sobre el sacramento del matrimonio*, obra traduïda a instàncies de la comtessa. Climent va emetre un aspre dictamen sobre la Companyia de Jesús; com a reformador, lluità contra la relaxació de costums de la clerecia i dels fidels: exigia una més gran simplicitat en l'oratória sagrada contra el mal gust dominant, una purificació

de les processons en llur aparat espectacular i supersticiós, un contacte més estret amb el poble i l'impuls de la utilització de les llengües vulgars enfront del llatí. Ell mateix emprà el català en la redacció de les visites pastorals. Les seves iniciatives també es referiren a l'àmbit social i a la vida pública. Va demostrar una infrangible voluntat de millorar i generalitzar la cultura: fundació d'escoles primàries; establiment d'un Pla d'estudis per als seminaris, amb recomanacions concretes sobre els textos a utilitzar: agustins i tomistes. Tenia d'altres aspiracions, irrealitzables aleshores, com ara traduir la Bíblia a llengua vulgar, reformar els seminaris, sotmetre la Inquisició al control dels bisbes, i un difús comunisme utòpic com a ideari social. Va ser denunciat a la Inquisició. El bisbe Climent va deixar una autèntica Escola a Barcelona, nucli de la prerenaiença, on es formaren els germans Torres Amat, J.P. Ballot, Fèlix Amat —editor de les seves obres—, i el futur arquebisbe Armanyà. Miquel Sisternes, que havia assistit a la formació d'aquest grup, els coneixia com «els clementins», denominació que pot ser útil, mentre que els jesuïtes els digueren «filòsofs moderns» o bé «jansenistes». L'arquebisbe Armanyà serà un clar exponent d'aquest grup renovador eclesiàstic català alhora que també serà un representant del despotisme il·lustrat en la seva qualitat de màxima autoritat civil tarragonina. La seva vinculació amb ministres espanyols el farà restar apartat en molts aspectes del moviment renovador que s'iniciava a Catalunya.

Francesc Armanyà i Font va néixer a Vilanova i la Geltrú el 3 de juny de 1718, i morí a Tarragona el 4 de maig de 1803. Pertanyia a una família acomodada, cristiana i «superdotada». Estudia amb els dominics el batxiller o llicenciatura, i el 14 de juny del 1732 ingressa al convent de Sant Agustí de Barcelona. Als 24 anys és ordenat sacerdot. Oposita a les Càtedres de la Facultat d'Art de la Universitat de Cervera, sense èxit. Va ser prior del convent dels Agustins de Barcelona, numerari de l'Acadèmia de Bones Lletres, provincial del seu Orde d'Aragó i Catalunya, prefecte d'Estudis, bisbe de Lugo i arquebisbe de Tarragona. Armanyà va ser un home que visqué el sacerdoci i el bisbat intensament; va ser també un home d'oració, cosa que es projecta a totes les manifestacions de la vida. S'enfrontà amb fermesa contra la moral laxa i el probabilisme, coincidint, en molts punts, amb l'espiritualitat de l'època. El 25 de juny de 1785, Armanyà arribà a Tarragona com a arquebisbe. Es presentà cap al tard, sense creu arquebisbal ni repicar de campanes, és a dir, sense gran solemnitat. Va fer la seva entrada solemne a la Seu i va prendre possessió dels Senyorijs temporals de la seva jurisdicció. Armanyà va ser, sempre, un ferm defensor dels drets tradicionals de l'Església.

Pel que fa a la seva obra teològica, Armanyà participà en el moviment de renovació set-centista a què al·ludíem. Com a prefecte, reformà els estudis filòsofics i teològics del seu Orde, tot situant Sant Agustí com a centre entorn del qual n'han de girar les sentències teològiques; en allò empíric, introdueix, sobre la base aristotèlica, els avenços de l'era copernicana. Ell mateix es proposà escriure un Tractat de Teologia positiva, *Cursus Theologicus*, on l'especulació

escolàstica perd la seva primacia, en favor de l'estudi de les fonts: la Sagrada Escriptura i els documents de l'Església. D'aquí que estudiï la llengua hebrea i grega, per tal d'aproximar-se directament als textos, actitud molt pròpia dels agustinians.

El nomenament com a Bisbe de Lugo es degué, segons Menéndez Pelayo, a la seva condició d'agustí «de reconocida animadversión antijesuítica», tot just en un moment d'efervescència en aquest mateix sentit. Ja expulsada la Companyia, Manuel de Roda sol·licita als bisbes el seu personal judici i vot sobre el «Pla radical d'extinció», el 20 d'octubre del 1769. Armanyà contesta llargament —dotze fulls—, defensant l'extinció total sense reserves de la Companyia. És un dels 46 informes que es pronunciaren en aquesta línia. Armanyà addueix, per tal de justificar-ne el dictamen, el laxisme i la subversió dels jesuïtes, oposats a la genuïna moral cristiana en què l'Escriptura, els Pares i l'Església sempre han presentat el camí del cel «como estrecho, árduo y penoso; y contra ellos quieren ensancharlo».

El 7 de febrer del 1783 acaba una Magna Pastoral, o tractat sobre la Doctrina cristiana. És una reflexió sobre la diversitat del pensament filosòfic i els errors que hi subjauen, amb mostres de gran erudició —més de 400 cites de clàssics, Escriptures, Concilis, Pares, Papes, etc, evidencien el rigor de l'obra i el coneixement de l'època en què viu. El text està destinat a provar, amb tota classe d'arguments, la necessitat de la revelació i la veracitat de la doctrina cristiana. El discurs inaugural que pronuncïa Armanyà per la inauguració de la Societat Econòmica centra les línies d'actuació en la lluita contra el luxe, el foment de l'agricultura, considerat sector bàsic, per bé que mai contraposat a la necessitat de desenvolupar una indústria moderna, i la consideració de l'educació com a base de la felicitat humana. El *Discurso* reflecteix, d'una manera simplificada i parcial, la visió econòmica de Jacques-Joseph Duguet, jansenita moderat. La repulsa contra el luxe —constant jansenita—, combinada de manera adient amb les necessitats de la producció, donen el contrapunt de moral i economia defensat per Armanyà i Amat

Armanyà, crea una Biblioteca. El fons principal és integrat per les millors edicions de les obres completes dels Sants Pares, els més rigorosos comentaris de les Escriptures, els més importants tractats de Dret Canònic, Litúrgia i Moral, i nombrosos tractats exegètics de l'Antic i Nou Testament. Però tampoc no hi falten les obres més significatives de la Il·lustració espanyola, ni una gran profusió d'obres escrites en francès. Armanyà deixa escrites i publicades les seves obres, llevat del *Cursus Theologicus* i el *Catecisme*, obra escrita en català. Els Sermons, inèdits encara en el moment de la seva mort, ocupen quatre volums, amb un estil senzill, per bé que farcit de cites bíbliques. A més, destaquen quatre Pastorals contra la Revolució francesa. En general, els escrits d'Armanyà tendeixen a reprimir el llibertinatge, el racionalisme, i les noves idees religioses i polítiques.

L'elogi fúnebre que fa Fra Juan Izquierdo, Provincial agustinia, presenta Armanyà com un revelador de tots els errors filosòfics de la història, des de

l'Antiguitat —Sòcrates, Plató—, al seu temps —D'Alembert, Rousseau, Voltaire. No és fàcil d'esbrinar la significació històrica de l'arquebisbe Armanyà. L'apologia de progrés que d'ell se'n fa ha estat contestada per diversos autors recents, que la fan extensiva a la Il·lustració catalana en general. Cal matisar que les Cartes Pastorals contra la revolució francesa guarden una profunda coherència respecte de la trajectòria integral de l'arquebisbe, perfectament inserida en el tarannà de la Il·lustració a Catalunya: hom vol millorar el món, propiciar el progrés, però mai trasbalsar l'ordre establert de la manera punyent duta a terme a França, sobretot després de la decapitació de Lluís XVI.

De tota manera, aquesta generació catalana tindrà unes connotacions renovadores quant a la seva voluntat de moderada obertura a alguns corrents filosòfics cristians, i a alguns aspectes de la nova ciència, però sobretot a la seva preocupació per la renovació pastoral. És aquesta doble postura, la de la inquietud individual i la del posicionament públic, allò que explica, també en el cas d'Armanyà, les aparents paradoxes?

El segle XVIII, amb la difusió de l'ideari il·lustrat en una Europa en ple canvi, és un període expansiu i dinàmic des de qualsevol punt de vista econòmic, ideològic o polític. És justament durant el període il·lustrat de Carles III, que la posició militar i tancada de Tarragona comença a qüestionar-se. Amb els arquebisbes il·lustrats de Tarragona Santiyán (1779-1783), Armanyà (1785-1803) i Món (1804-1816) junt amb els canonges, Fèlix Amat i Gonzalbés de Posada, Fèlix Amat i Fèlix Torres Amat i algun tarragoní il·lustre s'inicià la transformació de la ciutat de Tarragona. L'impacte del moviment il·lustrat va fer que la ciutat adquirís un altre aire, com va passar, en general, a les ciutats catalanes, espanyoles i europees. Les primeres obres d'urbanització de la Tarragona moderna les va emprendre l'arquebisbe Joaquim de Santiyán i Valdivilso, l'arquebisbe urbanista, com se'l titula. Va saber condicionar la bellesa d'una ciutat al benestar dels seus ciutadans. Va ser un gran constructor: d'un aqüeducte, de passeigs —un vora el mar i un altre de circumval·lació—; de places, i fins i tot d'una casa per passar l'estiu. S'empedraren carrers i es construïren noves cases civils i eclesiàstiques. Santiyán i Armanyà aconseguiren portar l'aigua a la ciutat de Tarragona. La Mitra era la propietària de l'aigua i ella va ser la que va finançar l'obra. S'establiren unes Ordenances i s'atorgava el poder de disfrutar de l'aigua en domini útil, sigui per ús domèstic o agrícola. Proliferaren els contractes de cens emfitèutic, i de venda per a l'ús domèstic. A més, es construïren fonts públiques.

Obtenir l'obertura del port comercial de Tarragona, de cara al comerç directe cap a Amèrica sense passar per Cadis, era una cosa vital per a l'economia de la ciutat. L'any 1786 s'obtenia el permís. Un port modern i diversos canvis urbanístics eren necessaris per una visió moderna de la ciutat de Tarragona. S'obrien unes noves perspectives i unes noves esperances per Tarragona. Gràcies a Armanyà s'aconseguí l'autorització per la construcció d'un moll, sobre el projecte de Ruiz d'Apodaca, i l'any 1789 es començaven les obres. La implantació d'ar-

bitris damunt una sèrie d'articles de primera necessitat va facilitar els diners. A partir d'aquest moment vingué gent nova i la ciutat es transformà. Deixava de ser la Tarragona medieval. La Guerra del Francès (1808-1814), reduí a ruïnes l'activitat anterior, però la seva història no va retrocedir.

S'havia de pensar a obrir les muralles perquè la ciutat s'obris, canviés, i iniciés la seva transformació. El caràcter militar de la ciutat va tenir molt a veure amb els avatars del seu desenvolupament urbanístic: les nombroses fortificacions en limitaven el creixement. El caràcter de plaça forta que se li havia donat impulsà l'augment de les seves fortificacions des del 1678, fet que no es deturà durant tot el segle XVIII, sobretot pel que fa a la zona situada al moll, i que tingué la seva culminació durant la Guerra del Francès. A la problemàtica de l'enderrocament de les muralles per ser una plaça forta s'hi afegien les reminiscències de tipus feudal existents, ja que el domini alodial de Tarragona corresponia en parts iguals a l'arquebisbe i al Rei. I una Reial Ordre no era suficient per procedir a l'enderrocament, sinó que era necessària també una autorització de l'arquebisbe, i aquesta la va donar l'arquebisbe Armanyà, el gener del 1783, permetent la seva demolició. Era necessari protegir les noves Esglésies i Convents, perquè entressin a fomar part de la ciutat, amb aquest propòsit es realitzà un projecte d'exemple, 1775, per tal d'urbanitzar la Rambla de Sant Carles.

Armanyà, creant la Societat Econòmica d'Amics del País va posar a la pràctica l'ideari il·lustrat. La primera activitat de la Societat fou obrir una escola de primeres lletres, gratuïta, i amb capacitat per a uns dos-cents nens. Les despeses de manteniment anaven a càrrec de la Mitra, que cedí tres edificis construïts expressament. S'hi crearen premis per als nens que sobresortissin en el coneixement de la doctrina cristiana, i per aquells que fessin alguna aportació útil al desenvolupament de la indústria. Dins de la línia d'industrialisme moderat que Armanyà assumí, va considerar convenient prestar ajut a un taller artesà, tèxtil, que ja funcionava a la ciutat, de la mà dels germans Vila. A més de produir, en aquestes instal·lacions hom ensenyava l'art de filar i teixir a una colla de nenes. L'aportació econòmica d'Armanyà fou decisiva en aquest sentit. La manufacturera Vila assolí un èxit notori, però va desaparèixer el 1798. Però, Vila tornà a provar amb els filats, instal·lant 20 tornos amb l'ajut del seu germà Francesc, i 42 més aportats per la poderosa companyia «Hilados de Algodón de Barcelona». Un altre intent de fàbrica tèxtil a Tarragona fou el protagonitzat per Lluís Torrents —aquesta vegada amb el suport de l'arquebisbe Mon i Velarde—, que la fundà el 1806 i durà fins a la invasió napoleònica. Finalment, una oportunitat perduda per a Tarragona fou la iniciativa de Joan Batlló: aprofitant l'experiència de l'arquebisbe Armanyà, muntà una fàbrica on treballaven 300 obrers d'ambdós sexes. Ocupava un edifici llogat, a la Plaça de los Astilleros del Sitio, que pertanyia a diversos comerciants. Batlló volgué comprar-lo, i en no posar-se d'acord en el preu, traslladà la maquinària a Barcelona, on construí un edifici-fàbrica de grans proporcions —més tard seu de l'Escola d'Enginyers i Pèrits industrials—, considerat el més

important de la Ciutat Comtal. En definitiva aquest període és enaltit com un dels més fructífers pel que fa al canvi de fesomia de la ciutat.

En definitiva, els arquebisbes que regentaren la ciutat de Tarragona durant 700 anys van configurar la manera de ser tarragonina. La conquesta de la ciutat, la seva construcció damunt de les runes romanes, la impregnació del pensament humanista i il·lustrat van fer una ciutat amb una personalitat pròpia i una manera de ser diferent.